

ЗІРКА НА ІМ'Я МАРІЯ

УДК 821.161.2-3
М 82

Костянтин Москалець
М 82 Зірка на ім'я Марія. Вибрана проза [Текст] / Костянтин Москалець. —
Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. — 368 с.

ISBN 978-617-679-677-0

Книжка Костянтина Москальця, до якої увійшли прозові твори та щоденник «Келія Чайної Троянди», — насамперед про самість та особливу справжність, яку так легко втратити в сучасному світі. Це інтелектуальне й дуже особисте письмо, яке спонукає по-іншому відчутти світ — із запахом дощу впереміш із тліном на фотографіях; зі смаком яблук, налитих світлом і соком; зі світлою і чистою, наче радість, черешнею; з глибинним самоусвідомленням, навіть якщо для цього необхідною умовою (а радше потребою) є самотність. Ця книжка — про творчу взаємодію людини з природою та водночас осмислення людської природи, і про те, як важливо «проростати з себе, над собою, сміливо і безстрашно, і радісно летіти в найяснішу темряву, постійно збуваючись, безперервно стаючи собою...».

УДК 821.161.2-3

ЗІРКА НА ІМ'Я МАРІЯ

КОСТЯНТИН
МОСКАЛЕЦЬ

ВИБРАНА
ПРОЗА

© Костянтин Москалець, текст, 1987–2018
© Іван Шкоропад, обкладинка, 2019
© Видавництво Старого Лева, 2019

ISBN 978-617-679-677-0

Усі права застережено

Львів
Видавництво Старого Лева
2019

Проза

Споглядання черешні

*Подорожній у далекій країні!
Повернися, я тобі покажу
Істинні квіти!*

Мацуо Басьо, «Моєму учневі»

Дерево стояло над урвищем. Цим урвищем закінчувалося величезне місто з усіма брамами, шпилями, шпиталями, театрами, площами і базарами. На дні урвища борсався вузьенький потічок, а дерево цвіло білими і рожевими квітами. Під деревом спав чоловік у смугастому халаті.

Вже тиждень цвіло це дерево тут; високі хмари стояли над ним, тремтіли у прозорій воді потічка, змінювали форми, не бажаючи все ж упасти на вологу зелену землю, де-не-де посипану пелюстками, чи ж поплисти геть, лишивши дерево цвісти, потічок — текти, а чоловіка в смугастому халаті — приходити до них на нічліг.

Той чоловік прочитав усі, які тільки міг, книги і скуштував усіх вин, на які йому тільки вистачило зароблених, а частіше позичених грошей. Коли ж він закінчив оті, як здавалося, нагальні справи, то

збожеволів, і його відвезли. Там він доглядав квіти, справно ходив снідати-обідати-вечеряти, і на процедури, бесідував з лікарями та хворими, вчасно вкладався спати, і так цілу осінь, зиму, і аж до того дня, доки не зацвіло дерево над урвищем.

Ще не знаючи чому, він уже йшов холодною слизькою стежкою, шпортаючись за коріння, лякаючись тіней від дерев і відзвуків далеких автомобільних сигналів, що видавали себе за погоню, плач, а то за жіночий, уже безнадійний, крик. Потім він побіг, ламаючи руками гілки, плутаючись у високій траві, перечіпаючись за повалені хрести, бо там був покинутий цвинтар, заплющуючи і розплющуючи очі, то посміхаючись, то кривлячись і схлипуючи.

Незадовго перед світанком він подзвонив у двері своєї квартири. Сонна дружина, яка вже нічому не дивувалася, принесла йому інший халат і теплі пухнасті капці. Він нічого їй не сказав. Пішов у душ, поголився. Потім підсмажив собі яечню, зготував каву, швидко переглянувши зворотні адреси на декількох листах, які дружина ще не встигла передати до лікарні. Як і завжди, то були листи від Лю, Володі та Павла.

Потім з кавою пішов до кабінету, увімкнув настільну лампу, закурив люльку, що, як завжди, лежала на магнітофоні. Листи він забув на кухні, і чорт з ними, я божевільний, мені можна; як тебе не вистачало, аби ти тільки знала; трохи втомлений я зараз, а так багато треба розповісти тобі, черешне...

Черешня виросла невисокою. Гілок, одначе, мала повно — стільки, що на них розмістилися б усі птахи, яких тримали у клітках мешканці величезного міста. Зелена трава, білі й рожеві квіти, а ще високі хмари вгорі, шум води внизу. «Здрастуй, черешне, — і дивитися на неї, довго-довго шукаючи інших слів, — яка ти світла».

Весь день він просидів у кабінеті, курячи люльку та вряди-годи виходячи на кухню зготувати каву. По обіді телефонували з лікарні, поцікавилися, чи чоловіка не було вдома, — ні, не було, сказав він, не змінюючи голосу, а що? Вибачилися і поклали трубку. Чоловік схова-

униз по пошту; окрім газет, у скриньці лежав лист дружині, і чоловік поклав його на телевизор.

Увечері прийшла дружина, вона купила йому сіру сорочку і попросила приміряти; сорочка їм обом сподобалася. Вони ще трохи поговорили про се, про те, а тоді сіли дивитися телевизор. Тут знову подзвонили з лікарні, — ні, не було, а що сталося — і їй пояснили, що чоловік зник, але хвилюватися не треба.

Спати лягли разом.

Уночі за вікнами зірвався вітер. «Такий дужий, — подумав чоловік, — до ранку на черешні не залишиться жодної квітки». Він устав, одягнув труси, лікарняний халат і босоніж вийшов на вулицю.

Тепліше стало аж перед ранком, коли трохи ущух вітер. Чоловік підвів очі до неба й тихенько присвиснув, — ще ніколи в житті не бачив там стільки зірок. Він притиснувся плечем до якоїсь стіни і почав шукати Полярну, а коли знайшов, зрадів невимовно, так, щоб ніхто не чув, заспівав «Їхав козак за Дунай», і вирушив на північ, — певна річ, черешня повинна знайтися там.

Ця ніч була коротшою за попередню, тож, коли зорі одна по одній почали зникати, а небо — світлішати, чоловік звернув до закинутого цвинтаря. Там він знайшов собі досить затишний склеп, куди діти, чи пияки, чи покійники, — хоч би хто вони були, дяка їм, — принесли старого матраца, свічку і кілька ящиків. Свічку він запалити не міг, бо не мав сірників; закутався щільніше у халат і заснув аж до вечора.

Світе-світоньку, ти одразу ж мені приснилася, — аж у очах померкло, аж забракло повітря; якби ти була поруч, ти зрозуміла б, як це: не напружуючи зору, я розгледів кожну тичинку в кожній квітці, кожну бджолу, що сиділа то тут, то там; нічний вітер навіть не торкнувся тебе, такої чистої, як радість, черешні. Раптом прийшов санітар Вася, з яким ми тихцем роздушили не одну пляшечку одеколону, і сказав: «Збирайся, на тебе чекають»; «Ні, — сказав я, — ще трохи, ти тільки подивися, яка вона світла і чиста, наче радість, черешня»; великі

волохаті зорі світили просто в обличчя, так низько висіли, ніби повітряні кульки на новорічному святі; «Стривай, — сказав я собі, — який може бути соловей на новорічному святі?» — бо світили зорі і співали соловей; «Дурню, — сказав санітар Вася, і це слово боляче мене вразило, — зараз весна, ти тільки озирнися»; я озирнувся — і справді, весна, і співає соловей, і кує зозуля; так радо та любо стало мені на серці, а квітучі черешневі віти світилися між зірок; санітар Вася мовчки дістав довгу мотузку і прив'язав один кінець до моєї лівої руки, а другий — до пошерхлого, мовби вуста на вітрі, стовбура черешні; «Тепер ти не втікнеш, — сказав він, — а я тим часом сходжу, куплю пару мурмільків», «Ні, — заперечив я, — ти собі як хочеш, а я пити вже не буду, мені не можна, хіба ти не бачиш черешні?»; голосно-голосно засміявся санітар Вася і пішов, а я лишився, прив'язаний до тебе.

Того вечора він справді знайшов її. Черешня росла не так далеко від його лікарні, але тепер це не мало значення. Чоловік сів під деревом, натомлено зітхнув і щось пробурчав. У густому синьому повітрі літала мошкара, далеко за горою починалося місто, але чоловік не дивився у той бік; він позирав униз, де на дні урвища звивався бурчак, і в рухомій воді закам'яніли біло-рожеві вечірні хмари.

— Чекай, — сказала вона, — там хтось є.

Хлопець сів навпочіпки і подивився туди, куди показувала ледь помітна у темряві гола тонка рука.

На тому краї урвища, під квітучою черешнею з покрученим стовбуром, дійсно хтось був.

Вони обережно підкралися ззаду; глина повзла під ногами, гілки ламалися і залишалися в руках, терпко пахнучи вечірньою весною. Чоловік спокійно повернувся і подивився на дві — високу й нижчу — постаті, які прийшли його злякати. Місяць, що несподівано спалахнув за їхніми спинами, вихопив з темряви худе лице з глибокими, наче нічні криниці, очима. Вони без слів зрозуміли, хто це, і повільно пішли назад.

— Чекай, — знову сказала вона. — Я тут дещо брала додому.

Вона повернулася до чоловіка і виклала перед ним пакет молока, півпаляниці хліба та сир.

Широко розплющеними очима чоловік дивився на неї. Тоді підвів голову — місяць, квітуча черешня. Він опустив голову — нехитрі дари на свіжій, уже вкритій росою траві.

Чоловік повечеряв, усміхнувся і тихо, як дитина, заснув.

І приснився йому Бог. «Ну, що, — єхидно поцікавився Бог, — допився, боги тобі снитися почали?»; я мовчки стояв, прив'язаний лівою рукою до стовбура, а праву поклавши на серце; «Ну, і що порадиш з тобою робити?» — спитав Бог, закурюючи люльку; я не знав, як до нього казати, «ви» чи «ти», і все ж вирішив сказати «ти» — он і в молитвах звертаються на «ти»; «Ти сам знаєш, що зі мною робити, Боже»; «Забери я в тебе цю черешню, — замислено сказав Бог, випускаючи з люльки хмарку рожевого диму, — вона мені самому треба»; «Боженьку, — впав я на коліна, — робіть, що хоче, карайте, як хоче, тільки не забирайте її, вона в мене єдине, розумієте, єдине»; і сльози градом посипалися з моїх безтямних очей, і я похапцем став пригадувати молитви, які колись зустрічав, читаючи книжки, і так молився: «Боже милосердний, іже еси на небесах, мати, діво пресвята Маріє, змилуйтесь наді мною, і даждь нам днесь, і да святиться Ім'я Твоє, да прийде воля Твоя, тільки не забирайте у мене черешні...» — і підвів я очі, і нікого не було поруч, тільки Вона світилася денним незнаним світлом, й інші сльози полилися з натруженого серця мого, і підвівся я з колін, підносячи руки до неба, дякуючи, що почуто було мою молитву.

Наступного вечора вони знову прийшли з їжею, і чоловік попросив у хлопця закурити. Покурили, а дівчина тим часом випрала вниз брудний халат, думаючи, що окрім батькової куфайки треба буде принести ще якийсь одяг, — ночі деколи все ще холодні, а черешня не обсіплеться вже ніколи.

Місцями ожеледь

— Що сталося? Я тобі поясню, що сталося. Ми відмовилися від боротьби за існування, — сказала Оріся.

— Від боротьби — так, а от від існування — не зовсім, — озвався Орест.

Вони стояли на другому поверсі пошти і дивилися на скляний парк за вікном. Уночі лило, потім ударив мороз, а тепер усе тануло. Люди перетворилися на незграбних пінгвінів з парасолями. Голі дерева з блискучого чорного скла, і кетяги рясної темно-червоної горобини, і рясний сизий бісер, від якого вгинаються найтонші галузки. Хтось надумався палити опале листя, воно ледве тліло, байдужий сивий дим неохоче волочився догори, і це був хоч якийсь рух на тлі повсюдної заціпенілості. Але він не заспокоював очей і не відволікав уваги, радше загострював її, коловся, тривожачи своєю недоречністю. На пошті було тепло, самозабутньо валувало радіо, перебріхуючи і пом'якшуючи позавчорашню сенсацію ВВС, біля віконця медитувала довжелезна черга.

Вони зайняли місце в черзі, пішли до вікна і бесідували, з-поза скла дивлячись на мокрий дим, на скло дерев, на біле цинове небо, прибите низько над світом. Вони з'ясували, що не бачилися п'ять років, що двоє колишніх однокласників уже померло, а третій загинув

у автокатастрофі, що вони обоє розлучені і обоє нестерпно прагнуть кави. Черга закам'яніла. Суворі блондинка потойбіч віконця, яка перед тим жваво ковтала відвідувачів, узяла чийсь бандероль і пропала навік-віки. Радіо сердешно навіювало думки про те, що не так уже все й погано в нашій країні. Вітер східний, помірний, місцями ожеледь.

— Орку, давай утечемо. Ми ж колись тікали з уроків, — тоскно промовила Оріся.

Вони втікали з уроків фізкультури або трудового виховання, які переважно стояли останніми в розкладі, сідали на сьомий трамвай і їхали до кінцевої, а тоді шукали фіалки і сон-траву у рідкому березовому гаї. Оріся на той час була вищою за опецькуватого Ореста. «Орку, табуретку не забув?» — гукали їм услід однокласники. Але вони цілувалися лежачи. Одного разу на його новій куртці залишився кривавий слід від спільної насолоди, і він викинув куртку до сміттевого бака біля сусіднього під'їзду, а вдома сказав, що її поцупили в школі. Того квітневого надвечір'я, коли Оріся стала жінкою, а Орест — чоловіком, вони не знайшли жодної фіалки. Натомість їм зустрівся справжній живий вуж.

У «Вавилоні» під цю пору було порожньо. Бородатий бармен читав за стійкою газету, краєм вуха слухаючи Тараса Чубая, що співав про білі айстри, і зрадів, побачивши перших гостей цього дня. Орест замовляв кави і коньяки, Оріся сіла за високим дерев'яним столом у кутку.

— Ми знову за останньою партою, — усміхнулася вона.

Вони завжди сиділи за останньою партою, хоча Орест неodobав написані на дошці формули і рівняння, переписуючи їх потім з Орисиного зошита.

Зате він мав змогу покласти ліву долоню на її кругле коліно і пестити ноги у ніжних чорних колготках, піднімаючись усе вище. Оріся стежила за перипетіями Великої Жовтневої соціалістичної революції, дихаючи дуже глибоко і повільно. Її відсторонені губи і щоки палали як маки.

Тепер за вікном падав густий мокрий сніг, а Чубай співав про срібне поле. Оріся зняла капелюшок і поклала його на підвіконня. Орест ніяк не міг звикнути до того, що його ровесниці почали носити капелюшки. Років зо двадцять тому Оріся першою вмерла б від сміху, якби їй запропонували ходити у ньому. Втім, капелюшок їй пасував. Вона помітно змарніла, але мала гарну модну зачіску, яка підкреслювала високу тонку шию, і злегка підмальовані вуста та виї. У незнайомому ароматі її парфумів Орест вирізняв піаніссімо жасмину, що незбагненним чином пов'язувалося з дитячими кондитерськими і шоколадним морозивом, яким вони наперемін частували одне одного на великих перервах.

Всі «а пам'ятаєш» вони залишили на пошті.

— Ти така гарна. За нашу зустріч. Чи за побачення?

— А ти такий, як завжди. Може, й за побачення.

Вони дивилися на важкий сніг у вікні. Говорити не хотілося. Але хотілося сидіти у теплі, помалу пити гіркаві трунки, слухати музику і робити все це разом, удвох, як колись. В іншому столітті. Вони знову думали однаково і знали про це.

— Ми тепер одного зросту, — сказала вона. — Мабуть, я меншаю.

— Я вищий за тебе, — заперечив Орест. — Адже ти на високих обцасах. Не віриш? Давай поміряємось.

— Давай! — виклично відповіла Оріся.

Вони вийшли з-за стола і стали посеред «Вавилону». Орест дійсно був вищим. Він легенько обняв її за плечі і поцілував.

— Добре, — сказала вона. — Але ти став навшпиньки.

— Я ніколи не стаю навшпиньки, коли міряюся! — обурився Орест. — Я навіть не знаю, як це робиться.

— Ой, Орку, розкажи це комусь іншому. Згадай, як ти тікав, коли на дачу приїхали мої батьки.

І вона показала, як саме втікав Орест.

Він знову пішов по каву. А коли повертався, до зали зайшов офіцер у міліцейському кітелі. Прямуючи до бару, офіцер неухважно ковзнув

поглядом по Орестовому обличчі, щось пригадав — і зупинився як укопаний. Орест скося глянув на нього і хотів розминутися.

— Орку! — сказав офіцер.

— Ми десь із вами зустрічалися, — невпевнено сказав Орест.

Офіцер покотився зо сміху.

— І не раз!

Це був Ігор, ще один їхній однокласник.

— Привіт, старий! — здивувався Орест. — Химерний день! Роками нікого не бачиш, а тоді за годину — весь 10-«Б» клас. Дичка теж тут!

Він озирнувся на стіл у кутку, але за столом було порожньо, Оріся кудись вийшла.

— Дичка? А де твоя табуретка?

— Вона мені тепер ні до чого, — усміхнувся Орест. — Ігорку, сідай до нас.

— На жаль, старий, не можу. Я на роботі, забіг сигарет купити.

— Коли горілка заважає роботі... — згадав Орест їхню улюблену шкільну приказку.

— ...тоді кидай роботу! — засміявся Ігор. — Ні, старий, насправду не можу. Дай мені "Camel"! Вітання Орісі, я її теж триста років не бачив.

— Давай коли-небудь зустрінемось, — запропонував Орест.

— Колись усі зберемося разом, — сказав Ігор, на ходу розпечатуючи сигарети. — Честь!

Вони міцно потиснули руки, й Ігор вибіг з «Вавилону».

Орест поставив кави і сів, чекаючи на Орісю. Їхня черга вже давно проминула.

За цей час можна відіслати тисячу бандеролей. Може, тепер там не лишилося нікого. Він швидко відправить цінного листа, а Оріся отримає свої аліменти. Потім він забере її до себе. Чого валандатися містом по такій слизоті? Вони переслухають усю музику, до якої роками не доходили руки. І потанцюють під неї. Під свою музику. Оріся відчуває кожний такт, пам'ятає кожне слово... Слухай, невже я й досі люблю її?

Він узяв з підвіконня її капелюшок і вдихнув жасминові пахощі. Так, а вуж тоді не злякався. Підняв пласку голову і засичав, раз по раз випльовуючи яскраво-червоне жало.

Орися підійшла до столу і просто таки впала на лаву. Вона була цілковито зелена.

— Що сталося? — спитав Орест. — Тобі зле?

— Що сталося? — повторила вона. — Орест, любий, я не знаю, що сталося. Я наче уві сні. Може, я збожеволіла, і сама ще не знаю про це, але чому?

— Ти не схожа на божевільну. Тільки дуже бліда.

— Ти знаєш, кого я щойно бачила? Він сідав у машину.

— Кого?! Хто сідав у машину?

— Ігор! Курдик!

— Курдик? Ну то й що, я теж його бачив. Він тут сигарети купував, дражнився табуреткою і передавав тобі палкі вітання.

— Ви говорили з ним? — жахнулася Орися.

— Слухай, не мороч голови. Говорили, так само, як оце з тобою.

— Орку, — прошепотіла вона, нахилившись через стіл і пильно дивлячись йому в очі, — ОР-КУ, Ігоря п'ять років як уже нема на цьому світі, він розбився в катастрофі: працював міліціонером у Києві, вони по ось такій блядській ожеледі гналися за кимось, й Ігор не справився з кермом, Ірка Синьонога була на його похороні, допомагала готуватись, ми ревли цілу ніч, я ж тобі про це ще на пошті казала.

Розпал осіннього яснобачення

*What shall we do in the heat of summer
But wait in barren orchards for another October?
Some malady is coming upon us. We wait, we wait,
And the saints and martyrs wait, for those
who shall be martyrs and saints.*

T. S. Eliot, "Murder in the Cathedral"

I

«І раптом спокійно здогадуєшся, що таємничі стани спогадів про майбутнє — це стани поверненої ясної свідомості, для якої світ і час, минуле і майбутнє були дані сповна одночасно, як суто твій погляд. Повторюються не події; у горизонтальній історії вони відбуваються уперше і востаннє, як і має бути в лінійному часі. Повторюється твоя свідомість, знову зібрана у чистоті, і таке зосередження неможливо вичитати з книжок. Саме цей скупчений погляд і є твоєю долею від вічності, саме у ньому, як у ніколи не опублікованій до кінця книзі життя, записані твої подальші вчинки і всі події, які він висвітлить,

керуючись тільки одним: довірою і вірою до себе. Все, що ти знала, насінинко, посіяна з неба, все, що ти вічно знала, збувається з тобою тепер, розвиваючись у часі історії. Вічність розвивається в історії. Історія переходить у вічність. Істинна лінія долі, вибрана як власний погляд на речі, і на цьому рішенні *обрати* ґрунтується ідентичність...»

Стахорський подумав, що для них це виявиться занадто складним, і перестав писати. Вони потребують хліба і видовищ, ну там видовищного сексу ще, а ти навантажувеш їх феноменологією бачення і внутрішньої свідомості часу. «Насінинко», — це ж треба. Він підійшов до дзеркала і подивився собі в очі. Вони виглядали втомлено й невесело. В одній зі стулок трельяжа відбивалося вікно, за вікном падав дощ. Стахорському захотілося кави, і він почав одягатися.

До кімнати зайшов батько. Його довгими худими пальцями перебігав безупинний старечий трем, але батько посміхався, простягаючи Стахорському вирізку з журналу.

— Пам'ятаєш, ми колись говорили про розстріл царської сім'ї? А я оце був знайшов фото, приберіг для тебе. І забув! Нічого у голові не тримається. Коли ж дивлюся — он де воно лежить!

За невеличким столиком сиділо троє дівчат у білих сукнях, четверта стояла, опустивши голову. Білі квіти у вазі, велика розгорнена книга, масивна рама дзеркала на стіні. Внизу підпис: «Дочери Николая II Романова. 1913 год. Фото К. Буллы (автор снимка установлен предположительно)».

На звороті подавалося інтерв'ю з президентом Фотографічної асоціації СРСР. Старий журнал з уже неіснуючої країни, ще старіше фото з іще більш неіснуючої імперії. Розстріляні принцеси.

— Гарні дівчата, — сказав Стахорський, повертаючи вирізку батькові.

— Ні-ні, залиш собі. Як у них могла піднятися рука на отаку красу?

— Хіба на одну красу? Випий ось ці пігулки, вони вже останні на сьогодні.

Батько почовгав до кухні запивати пігулки. Стахорський поклав вирізку до горішньої шухляди письмового столу і вийшов надвір.

Ванільний дух осіннього міського присмерку, живі смарагди і рубіни світел на переходах, могутня кава у грубій філіжанці. Шум зливи, що вривався до кав'ярні слідом за черговим відвідувачем, нагадував шипіння і булькання контрабандної платівки з 70-х років, з якої ось-ось вибухне забутий, але такий дорогий і доречний тут рок. Життя знову ставало стерпним. За широкою скляною вітриною пливла юрба під барвистими парасольками, самодостатня маса, в аморфному лоні якої той, хто читав Мерло-Понті, і той, хто вважав таке читання безрезультатним понтом, урівнювалися, ототожнювалися, рятуючись від окремішньої зримості у розчиненні серед багатоголових вод вічно Евксинського, Чужинського Понту... Стахорський дістав квиток на нічний поїзд до Львова і переглянув знану на рівні рефлексів інформацію. Він часто їздив цим поїздом, інколи навіть у тих самих вагонах і купе, змінювалися лише ціни, обличчя провідників і внутрішнє відчуття тягlosti подорожі. До подорожі залишалася купа часу, вісім годин.

За вісім годин можна багато чого встигнути. Прочитати книжку, скажімо. Або написати цілий розділ. Із цим розділом віднедавна почалися поважні клопоти. Йшлося про опис відмінностей між внутрішнім життєвим часом і часом зовнішнім, часом пір року та годинників, про те, як згущується внутрішній час у тій-таки подорожі, у спогляданні і коханні — і як провисає та провалюється той час у виснажливому чеканні черги або арешту... І черги, і арешти Стахорський знав із власного досвіду, він їх так і сприймав — як об'єкти феноменологічного дослідження, але тепер йому бракувало не досвіду, а пункту узагальнення, місткої робочої концепції, Гуссерль же і Бергсон радше шкодили, ніж допомагали, наві'язуючи громіздку термінологію і способи опису, давно проблематизовані іншими слідопитами. Він приїхав до рідного міста на кілька днів, щоби провідати немічного батька і дати перепочинок голові, але зосереджена на одній проблемі свідомість

відмовлялася розсосереджуватися, отже, він просиджував ночі над своїми нотатками вже не у Львові, а тут, у батьковому кабінеті, серед добрих, старих і безпомічних, наче сам батько, книг. Увесь той час безпробудно лило, і він мав хоч якесь виправдання, майже не виходячи на вулицю (хіба до кав'ярні та до аптеки за ліками для батька), не телефонуючи шупті давніх, переважно ще шкільних приятелів, котрі жили тут невідомим і байдужим тепер для Стахорського життям.

Що з того, що колись ця «Крихта» з кількома пластиковими столиками і оббитою золотими цвяхами дерев'яною стійкою бару була улюбленим притулком їхньої Зграї, що саме тут вони пили свої перші вина і виходили на вулицю випалити перші сигарети? Що з того, що саме тут точилися запаморочливі дискусії про латиноамериканські романи і поезію Еліота, читалися геніальні цієї ночі написані вірші і виголошувалися крамольні пророцтва про визволення України з-під російського і малоросійського іґа? Вони вважали свою Зграю винятковою, єдиною, таких, як вони, не було більше ніде, ну, може, ще у Вільнюсі, у Кракові — але не тут, тут були тільки вони — і їхні вороги. Вони мали здійснити нечувані подвиги, надлюдські дива самопожертви, зречення і, природно, аскетизму, а ще написати неперевершені романи, отримавши за них кожен по десять років особливого режиму, а потім — по Нобелівській премії; вони були носіями духовних практик і законспірованим братством мандрівників на Схід — а сьогодні ні до кого не хочеться телефонувати, ані заходити, бо з'ясувалося, що Зграй було багато, що всі вони мали улюблені кнайпи, що дискусії у Львові і Харкові торкалися тих самих тем, пророцтва були до нудоти одноманітними, і втілили їх не герої, а відважні спекулянти й самозабутні рекетири, що неперевершених романів так ніхто й не написав, і взагалі сьогодні віддають перевагу інтернету, а написане виявилось дитячим белькотом, за який тепер не присудять жодної премії, хоча тоді посадити за це могли, а чого ж, прецеденти траплялися.

Стахорський стелує плечима. І йому самому стало смішно з цього конвульсійного руху. За склом уже стемніло, він міг бачити власне

відображення, посмішку у куточках вуст і дівчину за стійкою, жваву брюнетку, що вправно жонглювала кон'яками і кавами, нічим не подібна до тієї, яка робила це двадцять років тому, як її звали? Анастасія. До неї копався Бест, однокласник Стахорського, хоча Анастасія була старшою за них. Але це і зворушувало Беста, до того ж вона так само навчалася колись у їхній школі й ненавиділа Кунделя... Стахорському зненацька закортіло подивитися на свою школу увечері, побачити освітлені вікна двоповерхового арештного дому — негайно, мовби він міг кудись утекти.

Стахорський ступив у зливу. Ну, чим тобі не Львів, четверту добу паде. Мокрі нашорошені перехожі квапляться додому, перебраться в сухе, повечеряти і впасти до телевізора. Табун малоросійських пацанів приколюється під дашком інтернет-клубу; Стахорський прислухався і довідався, що Андрій Шевченко — то бог, а Тарас Шевченко — то лох. Двоє пияків піднімають з калюжі третього, вони сміються, він плаче. Вогні реклами, фари зустрічних авто, «Прима-Оптіма» і тоскне виття «швидкої допомоги» старої моделі, з блимавкою, яка шалено обертається на даху. У цій країні все таке: старі моделі з постмодерними прибабасами на даху, який кудись нестримно їде. Прима, але Оптіма. Малоросія, але Україна. Її піднімають, вона знову падає і плаче; а всі сміються.

Школи, на диво, нема ніде. А де вона? Вона стояла тут ще до війни, а потім у ній містився фашистський штаб, а потім тут виступав перед учнями Сидір Артемович Ковпак, терорист, а згодом навчався Стахорський, дисидент, а зовсім іще недавно викладав англійську однокласник дисидента Бест, який у дев'ятому класі переклав *Murder in the Cathedral* і загубив рукопис перекладу на ріці, точніше, рукопис утопився разом з рюкзаком Беста, бо рюкзак зіштовхнула Анастасія необережним порухом стегна на човні, і хоч скільки вони пірнали — не знайшли. Школи не було, була платна автостоянка. «Подвійне вбивство — у катедрі й у воді, — замислено сказав тоді Бест, — роки творчої праці на дні. Це сюжет». Бест носив бакенбарди і палив

люльку, натоптану пахучим болгарським тютюном «Нептун». Він був англоманом, як Набоков і Кант, треба все-таки зателефонувати йому і спитати, куди поділося це монстрище, хоча й так уже ясно, розпал яснобачення серед осінньої ночі, хронотип внутрішньої свідомості часу, заклята тема сьомого розділу, нікуди я не дзвонитиму, а піду додому і посиджу з батьком.

Батько спав. Стахорський постояв трохи біля нього, тривожно дослухаючись до посвисту тоненьких сопілочок у старечих грудях, і не наважився будити. Може, він іще протягне трохи; хоч би ще трохи протягнув. Скільки часу може вміститися у слові «трохи»?

Отже, школи, яка виконувала роль центральної споруди у краєвиді його кошмарів, не стало. Він згадав хижу й криву посмішку лисого Кунделя, їхнього класного керівника. «Чому ти досі не вступив до комсомолу?» – запитав Кундель наприкінці випускного класу. «Я вважаю, що мені ще зарано; це така поважна організація, а я все ще такий наївний, такий веселий, що страх», – розвів руками Стахорський, виклично дивлячись на ворога. «Гляди, щоб не було запізно», – з цілком прочитуваною погрозою сказав педагог. Цікаво, чи він уже здох? Шкода, коли так; один синьо-жовтий прапор на мерії чого вартий. Він побачив той прапор і здох від сказу, покусавши перед тим кількох учнів. Але їх врятували. Куди тепер стікатимуть безпритульні кошмари? Вони, мабуть, потраплятимуть до когось іншого, чия школа ще ціла. Він набрав номер Беста.

– Бест, добрий вечір. Кому ти продав нашу школу?

– Стах! Сташек, дорогий! Привіт, старий, – зрадів Бест на тому кінці дроту. – Ти де?

– Дома. Я сьогодні вже їду. То де школа?

– Ага, спохватився, побиваєшся. Ото треба було плекати її, як парость. Півроку тому вже розвалили і вивезли, а ти щойно прокинувся. Отакі вони всі, оті вороги народу... Там паркінг.

– Я бачив. Збулася ще одна заповітна мрія двох ідіотів.

– Двох?! Стаху, її прокляли покоління.

– Добре кажеш, синку. Туди їй і дорога. Чи ти пам'ятаєш Анастасію? Вона банкувала у «Крихті».

– Чого б то я її забув? – здивувався Бест. – А що?

– Де вона?

– Вона вийшла заміж за льотчика, який пролітав над нашим прекрасним містом. І полетіла з ним до Свердловська. Давно, ще за перестройки.

– Я згадав сьогодні, як вона втопила твого Еліота.

– Вона незумисне. Просто в неї була така срака. Стах, а як польською «срака собача»?

– Дупа волова. Я одразу відчув, що спілкуюся з учителем. І де ти тепер викладаєш, коли школи нема? На майдані? Біля церкви? У метро?

– У дупі воловій. Стах, приходь, я так скучив за тобою. Наговоримось.

– Дякую, Бест, не можу. Їду вночі.

– Як батько?

– Так само.

– Хріново. Тримайся, старий.

– Бувай здоровий.

Стахорському здалося, ніби дощ перестав тарабанити. Вийшов на балкон – ні, мрячить, просто тихший і начебто тепліший. Почитати? Скільки можна читати.

Повернувся до кабінету, запалив настільну лампу, вигідно всівся у глибокому батьковому кріслі. Знічев'я дістав із шухляди журнальну вирізку.

Ця чорнява, крайня ліворуч, яка підперла голову рукою, ледь помітно усміхається. Таке враження, що вона знайома з фотографом і всміхається саме до нього. Коси у неї розплетені, вільно лягають на плечі, торкаються книги на столику. Що то за книга? Дві менші сестрички, схоже, примостилися на одному кріслі разом. Вони уважно дивляться в об'єктив. А от ця, що стоїть посередині, в об'єктив

не дивиться, її погляд удавано зосереджений на книзі. Навряд чи вона може що-небудь прочитати на такій відстані. Але дівчинка й не читає, вона просто уникає дивитися на фотографа. Для неї не існує майбутнього глядача, перед яким вона мала би постати привабливою; вона зараз і тут виказує вороже ставлення до цієї ситуації фотографування. Чим їй так досадили? Ваза з квітами аж на краю столика, її відсунули похапцем, щоб звільнити місце для книги; невже та книга конче мусила потрапити у кадр, адже вистачило б і вази. Голий простір стіни за їхніми спинами. Тут якась недоречність. Складається враження, що столик присунули до стіни в останню мить, що край багета з дзеркалом надто недоречно вгризається у загально продуману композицію, загрозливо торкаючись двох дівочих голів. Ця, крайня праворуч, здається, схожа на Миколу II. А може, то не дзеркало, а картина? І чому в цієї, що стоїть, неприховано злий вираз обличчя? Наче вона ось-ось вибухне гнівом. Вона коли б не найстарша з-поміж них. Її волосся перехоплене стрічкою або обручем. Тоді, мабуть, була така мода. Чимось нагадує Сафо. Хто її так розізлив?

Потужний вал крові ударив Стахорському до голови, тихо завоушилося волосся. Його обсіпало морозом, він підхопився з крісла, серце виламувало ребра.

— Господи, — сказав він. — Господи, та це ж я її розізлив! Як я міг забути? Невже я сходжу з розуму?

II

Спочатку він зайшов до глибокого дзеркала і попрямував довгим коридором, захащеним дерев'яними ящиками і всіляким мотлохом. Його анітрохи не дивувала можливість заходити до дзеркал, навпаки — він знав, що вже не раз робив це, і пам'ятав увесь шлях, який треба подолати, кожний поворот коридору, кожний виступ, який слід було оминати або ухилитися, щоб не вдаритися об нього. Йти

коридором видавалося нудним, він чимось нагадував переходи за лаштунками або попід сценою театру Заньковецької, так і чекай, що ось випірне який-небудь Кактус або Крілик із пляшкою кальвадосу і люб'язно запропонує причаститися та побесідувати про поезію Лишеги. Але ніхто не випірнав, з пронизливим пицанням розбігалися задзеркальні миші, з ящиків стриміли шоломи, списи, прапори, подекуди повипадало лахміття сценічних костюмів з еполетами і жабо, рулони декорацій з лісами й морями, і Стахорський піднімав ті шмати та запихав назад, щоб не зашпортатися, коли буде повертатися. Він пройшов той коридор повністю і опинився на брукованій вулиці, залитій сонячною повинню. За металевою огорожею розкинувся тінястий сад з посипаними білим піском доріжками. У саду на нього чекала чорнява дівчина з довгими розпущеними косами.

— Як добре, що ти нарешті тут, — сказала вона, — ходімо, ходімо швидше.

Дівчина повела Стахорського до палацу. Він не знав цієї дівчини, не знав, як її звати, але вона поводитися як давня знайома, усім своїм виглядом виказуючи привітність. Чи все-таки він бачив її колись? Може, це барменка з «Крихти»? Крадькома він окинув її фігуру поглядом, і йому одразу стало соромно. Дівчина так довірливо ставиться до нього, наче чиста сестра, навіщо ці вульгарні, недоречні тут думки.

У палаці панував переполох і розгاردіяш. Усі квапилися, робітники запинали меблі білими чохлами, виносили речі, канапи, крісла... Стахорський трохи розгубився, бо ще ніколи не потрапляв до такого гарного палацу з розписами і ліпними прикрасами, він нікого тут не знав, але дівчина взяла його за руку і впевнено вела далі, з однієї пишної зали до іншої, де на стінах висіли полотна старих майстрів у масивних різьблених рамах з позолотою, стояли вигадливі годинники, ажурні столики, старовинні вази і амфори. Хто ця дівчина? І вони вийшли з дзеркала у довгий білий коридор з високими арочними вікнами і рядом люстр угорі. Знадвору долинали голоси, іржання коней, гул автомобілів. Напрочуд багато світла.

— Це тут, — сказала вона. — Зараз я їх покличу.

Але до них і так уже майже бігли двоє дівчаток у білих сукнях.

— Ти повинен сфотографувати нас, — сказала його безіменна знайома.

— Гаразд, але де апарат?

Апарат стояв під стіною, старовинна скринька на штативі з коліщатами, вкрита малиновим плюшевим запиналом, з-під якого звисав шовковий шнурок з китицею. Тут усе таке старовинне. А дівчата зовсім юні.

— Світло з вікна має падати на ваші обличчя, — пояснив Стахорський, розвертаючи штатив.

Дівчата схопили столик з вазою на ньому і поставили під стіною, навпроти вікна. Потім присунули до нього крісло. Чому такий страшний поспіх? Розпочалася війна? Чи вони від'їжджають на дачу?

— Побачиш це фото там, у себе, то згадаєш про нас, — сказала дівчина з розпущеними косами. — І тоді забереш до себе. Обіцяєш?

— Заберу? Звідси? Але як? — здивувався Стахорський.

— Прочитаєш заклинання.

— Я не знаю жодного заклинання, — розгубився він.

— Це так просто. Візьмеш давню книгу...

— Біблію, — несміливо підказала найменша.

— Ні, Біблії в мене нема, — заперечив Стахорський.

— Ну, а що в тебе є? Шекспір, Данте, Гомер...

— Гомер є, — згадав Стахорський. — У перекладі Жуковського.

— Прекрасно, це «Одісея». Зараз принесу.

За хвилину вона повернулася з томом.

— Ми разом обираємо місце з «Одісеї». Воно й буде ключем. Ти побачиш цю книгу на фото і згадаєш, що повинен прочитати заклинання. Воно відкриє нам дзеркало, бо ми також прочитаємо те саме заклинання тут. Обіцяєш? Ми будемо у страшній небезпеці, — голос чорнявої дівчини затремтів.

— Обіцяю, — сказав Стахорський.

— Даєш слово?

— Слово честі. Давайте шукати ключ, — мовив Стахорський. Йому передалося загальне хвилювання, яким було просотане повітря палацу.

— Що саме ти пам'ятаєш з «Одісеї»?

— Одісей у циклопа. Він заховався під бараном і врятувався.

— Чудово, дуже доречно. Цього ти справді не забудеш. Ось поглянь, закінчення дев'ятої пісні:

Спутников верных созвав, я велел, чтоб они на
проворных
Все кораблях собралися и все отвязали канаты.
Спутники все собралися и, севши на лавках у весел,
Разом могучими веслами вспенили темные воды.
Далее поплыли мы в сокрушение великом о милых
Мертвых, но радуясь в сердце, что сами спаслися от
смерти.

— Одісей у цій пісні називає себе **Ніхто**, — згадав Стахорський.

— От і будеш нашим **Ніхто**, — засміялася чорнява.

— Або вашим бараном, — усміхнувся він до неї. На тлі білої, наче екран, стіни вони виглядали справді гарно. Білі сукні, білі квіти у вазі, білі туфельки.

— Я мушу захопити бодай край дзеркала, з якого ми вийшли. Тоді я напевно згадаю.

— То захоплюй!

Стахорський перекотив штатив праворуч.

Тепер композиція складалася не так доладно; він почав міркувати над необхідними змінами, коли раптом прочинилися сусідні двері, і з них вийшла ще одна дівчина у білій сукні, чимось схожа на античну гречанку. Вона побачила Стахорського, і обличчя її видовжилось.

— Он як ви тут проводите час! — обурилася вона. — Чудово виховані панночки в компанії з незнайомим чоловіком. Усі...

— Заспокойся, прошу тебе! — підхопилася чорнява з банкетки під стіною. — Залиш це тепер, я потім усе поясню.

— Це я прошу тебе припинити неподобство! Слушний час для знімання!

Чорнява схопила її руку, піднесла до вуст і... поцілувала. А потім поставила обурену гречанку за столиком.

— Всього-навсього одна мить для вічності. І ти, ти також з нами.

— Не можу бачити такої розпусти!

— Тоді дивись у книгу!

Коридором хтось ішов. Неквапливі кроки чоловіка, впевненого у собі. Побрязкували шпори. Можливо, що то був їхній батько, бо сплотніла навіть чорнява дівчина. Але вона вмить опанувала себе, сіла на банкетку і, посміхнувшись, підперла голову рукою. Така пластична...

— Знімай, ми готові. Швидше! — тихо наказала вона.

Стахорський сіпнув за шовкового шнурка, клацнула рамка. Наче затвор карабіна.

— А тепер тікай. До дзеркала.

Кроки затрималися неподалік. Стахорський пірнув до темної, прохолодної глибини і боляче вдарився боком об якийсь задзеркальний ящик. Він озирнувся — і побачив, що слідом забігла одна з менших сестер; вона наздогнала Стахорського, поцілувала його у щоку і, вся спаленівши, прошепотіла: «Не забувай! Ми чекаємо...». А тоді притьом побігла до своїх. Гаряча хвиля ніжності й зворушення залила серце Стахорського. Невинне дівча не злякалося неминучих докорів старшої сестри і насмілилося поцілувати чужого чоловіка — щоб він тільки пам'ятав про свою обіцянку. Як вони хочуть жити! Хіба таке можна забути? Він перетнув сад, бруковану вулицю, і зайшов до нічим не примітних дверей присадкуватої споруди, за якими починався вже знайомий довжелезний коридор. Він

майже летів тим коридором, наспівуючи і задихаючись від щастя. Його життя раптово набуло вартості і високого сенсу, воно перестало бути індивідуальним, відокремленим мерехтінням, спалахнувши суцільним надособистим сяйвом. Він ніс із собою ключ до однієї з найбільших таємниць світу, він сам був ключем і мостом сполучення між часами. З часу облетіла фальшива облуда тривимірності і незворотності, з-під неї визирнуло щире золото Єдиного, у якому згладилися вузли дихотомій і дзеркальних поділів на видиме й відображене, на смерть і життя. З цією звісткою він і прокинувся. Інна ще спала. За вікном старої бойківської хати сяяло те саме Сонце єдності, на стіні коливалася тінь від горіха, а далі, у золотому жарі липневого ранку, стояли Карпати. Лежачи, він споглядав це свято буття, з розплющеними очима знову переживаючи кожну деталь сновидіння, терпляче очікуючи, коли прокинеться дружина — сьогодні був день її народження! — і він зможе розповісти одну з найнебуваліших історій.

III

— Нічого собі подарунок на уродини! — сказала Інна, дослухавши до кінця. — Я сплю, а він у цей час тиняється Задзеркаллям у товаристві пишнокосих панянок. Вони його, чи бачте, цілують! Мене ти, звичайно, там не зустрів.

Тупа реакція на такий дивовижний сон; але Стахорський стримався. Вони набрали вина, їства і на цілий день вирушили у гори.

Якийсь час по тому він жив на небувалому піднесенні. Світлий і щемкий настрій сну супроводжував його повсюди, Львів ще ніколи не був таким прекрасним і приязним до нього, усе складалося саме по собі. Стахорський, либонь, уперше відчув, що означає мати харизму. Він за кілька тижнів написав половину книги і зробив це, немовби бавлячись, — письмо дарувало насолоду, воно було щільним і легким,

без найменших ознак силуваності, якої він не терпів ні у власних, ані в чужих текстах.

Однак перегодом, як то завжди стається зі снами, настроїв втіленого дива почав вивітрюватись, неповторне освітлення суцього — блякнути. Осінь, поїздки, робота, клопоти — і ось уже він повністю забув про свій сон, забув про надзвичайну місію і обіцянку. На сьомому розділі книги Стахорський спіткнувся і застряг, слідом захворіла Інна, потім заслабував батько, грошей не було нізвідки, і він зацьковано метався від одного підробітку до іншого, перекладаючи політологічні і які-завгодно статті, пишучи огляди, рецензії, казна-що, казна з чим. Писав, перекладав, позичав, повертав... які вже там принцеси.

Стахорський знову поглянув на фото. Йому стало не по собі. Сні снами, містика містикою, але ж не до такої міри. Що з цим робити, з чого починати? Він пішов до телефону і набрав Львів.

— Інна? Добрий вечір. То я.

— Добрий. А то — я. Що нового?

— Усе гаразд. Завтра приїду.

— А тато?

— Вже краще. Він наразі спить. Почав виходити на вулицю. Але тут паде цілими днями.

— І у нас.

— Інно, слухай, ти пам'ятаєш той сон, що приснився мені на твої уродини?

Він кволо покладався на те, що дружина відповість «не пам'ятаю, ти мені нічого не розповідав». І тоді все стане на свої місця. Перевтомився, сплутана свідомість, сполохи повторного часу, таке трапляється з кожним. Але Інна, як на те, мала добру пам'ять.

— Аякже, ще б пак. Чотири білосніжні німфи, з ними сатир Стахорський, знімки на згадку і поцілунки в дзеркалі. А що?

Ох і тон. Він не знав слів, якими можна було б пояснити те «що».

— Стах, чому ти мовчиш? Вони тобі знову приснилися?

— Якби ж то, — озвався він.

Вона здогадалася сама.

— Ти знайшов *ту* знімку?

— Батько знайшов. У якомусь журналі часів перестройки.

— ...Але ж такого зовсім не може бути! Що то за дівчата? Яка там текстівка?

— Це доньки Миколи II. Романова. Останнього російського царя. Їх розстріляли більшовики у 1918 році. А фото зроблене у 1913. Інно, знаєш, що там іще написано? «Автор снимка установлен предположительно».

Приголомшена мовчанка.

— Ну, і... що ти робитимеш? — у голосі Інни з'явилася якась поштивість. Як біля померлого, або що.

— Звідки я знаю?

— А ти знайшов ту книгу? «Іліаду»?

— «Одісею». Ще ні. Але у батька десь є.

— Слухай, Стах, не роби нічого. Я тебе благаю. Приїзди завтра. Візьми ту фотографію з собою. Ми все обговоримо. Адже то є щось нечуваного, може, треба порадитися...

— ...із психіатром, — докінчив її думку Стахорський.

— Ти ж не знав уві сні — хто вони?

— Ні. Палац був розкішний, вони ошатно вбрані, але я й подумати не міг, що вони існують... існували насправді.

— Я теж думала, що то якісь символи. Тепер цілу ніч не спатиму.

— Не будемо набалакувати.

— Добраніч?

— Добраніч.

«Одісея» стояла там, де й завжди. Малим Стахорський збирався вивчити її напам'ять.

Він десь вичитав, що всі освічені греки знали «Іліаду» й «Одісею» напам'ять, і хотів бути, як вони. Батько дуже сміявся тоді. Його син кохався у давньогрецьких міфах, змайстрував собі кумирню з зображеннями Гермеса і Аполлона, отримував «відмінно» з історії стародавніх

народів. Через пару класів він уже отримував «незадовільно», бо почалося вивчення історії СРСР.

Стахорський знайшов IX пісню, перебіг очима короткий зміст. Так, це тут. Біла книга навіть розмірами нагадувала ту, що лежала на столику у принцес. Божевілья якесь, бігме. Перехреститися, чи що?

Читай. Тут усього-на-всього шість рядків гекзаметру.

Але ж це неможливо.

Читай. Вони чекають.

Історію неможливо повернути назад. Вони вже давно мертві.

Ти уб'єш їх удруге, якщо не прочитаєш. Не викручуйся. Адже ти пообіцяв.

Уві сні.

Ти дав слово честі! Звідки ти знаєш, що таке сон, дзеркала і час насправді?

Я не можу.

Ми чекаємо! Чекаємо! Читай!

Я боюся.

Вона наздогнала і поцілувала тебе. Щоб ти не забув. Вона відважилася. Ти плакав від щастя. Читай, ти врятуєш їх! Адже це їхній єдиний шанс, чим би це все не було.

Але ж такого не буває!

Ось фото. Ось книга. Інна підтвердила, що ти розповідав їй цей сон. Ти не божевільний. Читай уголос.

Я страшенно боюся.

Стахорський застогнав від муки. Мука несамоविта, страх пекельний, хвилі гарячого морозу одна за одною прокочуються тілом.

Я спробую. Може, нічого не станеться. Я дав слово честі й не забув про це. Може, це якесь випробування; краще б я не наражався на нього. Ось візьму зараз — і прочитаю. Будь, що буде.

Він набрав повні груди повітря і стрімголов кинувся у темні крижані води неймовірного:

Спутников верных созвав, я велел, чтоб они на
проворных

Все кораблях собралися и все отвязали канаты.

Спутники все собралися...

Голос, чужий і сиплий, долинув до Стахорського з такої позасвітної далі, що він жахнувся: де я? Лимонний метелик, який бозна-відколи мертвий лежав на підвіконні, ожив і запурхав біля настільної лампи, оббиваючи пилок з крилець на розгорнену книгу; за спиною, наче сніг під чоботом, рипнула стулка трельяжа, і Стахорський кинувся, мов ужалений змією.

Вони вже бігли довгим коридором! Він чув, як відлунює дзвінкий дівочий сміх, як цокочуть обцаси, і легко, білосніжно шелестять сукні. Ще три рядки, ще три миті в одній — і вони з'являться тут, у крихітній кімнаті потворної «хрущовки», щасливі та врятовані навіки. Тільки ця мить, заповнена трьома хрипкими рядками гекзаметру... Але що скаже батько? Вони розбудять його! Він немічний, він тяжко хворий, йому не можна хвилюватися. Як він переживе їхню появу? Адже він одразу впізнає їх! Як я йому поясню? А я, я сам як переживу це?

Стахорський щосили відштовхнув том, і він упав на підлогу. Стіл плив перед очима, зі стелі повільно сипався попіл, серце заледве билосся. Метелика не було. Відтепер лиса потвора Кундель має всі підстави пишатися мною.

До кімнати зайшов батько.

— Я бачу, ти ще не поїхав. Котра воно вже година?

— Анікотра. Нуль годин, — сказав Стахорський, поглянувши на електронного годинника, де дійсно стриміло п'ятеро зловтішних нулів.

— Та ж на тобі лица нема! Що сталося?

— Тут... миша пробігла. Я по ній... книгою.

— Де вона в чорта взялася? Скажу Светі, щоб принесла отрути. А мені причулося — гомін, гомін, сміх... Я думав, до тебе гості прийшли.

— Ні, тату. Не прийшли до мене гості. Буду я вже збиратися. Незабаром поїзд.

— Ага, дивись, не запізнись. Миша завелася, це ж треба... Скоро тут вовки завиють.

Стахорський одягнув куртку, міцно обняв старенького.

— Бувай здоровий, дорогенький мій.

— Щасливої тобі дороги. Дзвони і приїжджай. А дівчат не береш із собою?

Батько подавав йому вирізок.

— У Львові не люблять росіян, тату. Хай вони залишаються з тобою.

— Вони б мені їсти варили, — сказав батько, безпорадно дивлячись Стахорському в очі. — Їсти б варили, до аптеки ходили. А оця мала з книгою читала б мені вечорами. Добре б нам жилося разом.

Зірка на ім'я Марія

(повість)

1

Ключова перша фраза, навскісний дощ і крихітні перехожі, безліч рухливих машинок, що складаються в примхливі констеляції, регульовані сполохами світлофорів; вони нагадують літери, які вирвалися з синтаксичної клітки, перестали утворювати цілісні смисли речень, розтеклися папером майданів, бароково переплутаними рядками вулиць, віддані на поталу свободі й наркотичній насолоді більше нічого не означати: ні для соціологів-ідеологів, ні для політиків, ані для їхніх технологів. Міріади кольорових мікровибухів на дисплеях мобільних телефонів, фарш із мільйонів незабутніх мелодій, есенційні витяжки неземних пахоців, дехто просто цілується на тлі квітникарок і афіш Кустуріци та Бреговича, дехто п'є каву і курить сигарети, зосереджено споглядаючи потоки різнобарвної води потойбіч вітрин, реклами стильного одягу, може, холодильників, може, парфумів із феромонами, і ти так само складаєш парасольку, пірнаючи в стерильне світло сухого й прохолодного світу підземки, так само купуєш жетони, так само мрієш сісти в переповненому вагоні, заплушивши нарешті переповнені видивами очі: Марія. Я не можу сприймати так багато безглуздої інформації одночасно; я хочу побачити тишу; я прагну почути мовчання

сосон і сяйво мовчазної зірки над ними; я ненавиджу сленг, особливо цей, довколишній, скотський, вони спілкуються виключно ним. Невже вони не знають людської мови? Як добре, що вони її не знають.

Коли за вікнами дощ і квітнуть перші білі троянди, добре буває заварити зелений чай із пелюстками жасмину, поставити улюблений диск, і вимкнути світло, і послати SMS, а тоді, очікуючи на відповідь, пити ніжно-гіркуватий трунок, дивлячись на блискучі вертикальні лавини сутінкової води без слів. Вона по-справжньому співає, ця дівчинка-жінка, зовсім не так, як ті продажні й успішні; вона співає, ніби молиться, вона не заробляє співом на життя, а живе, співаючи, і це одразу відчувається. Нам не платять за наші молитви. Дарма, що в неї не дуже сильний голос, зате вона витрачає його і всю себе без решти. Тільки сьогодні, каже вона, тільки цей простоспадний час дощового літа, заким прийде або не прийде відповідь, заким злива до краю перетворить знайомий краєвид на картину забутого імпресіоніста. Дощовий край, важкі матові краплі на спокійному атласі сьогоднішньої троянди, неможливої завтра. Вона не залишає себе на завтра. Добре буває повернутися додому з-під дощу, замкнутися, перевдягнутися в сухе, забути про мокрий дотик натовпу, настирливі запахи чужих дезодорантів, звуки ненависного сленгу чужих істот, приречених на старіння. «Як добре, що я сама», — думає Марія, і на її вузьких щоках проступає рум'янець.

Як добре, що земля стане колись безлюдною, полегшено зітхне на повні груди, вільно розкине нові трави і нові квіти, очистившись від тисячолітнього бруду, нанесеного людьми; і пташині валки безперешкодно помандрують із півдня на північ, їм більше не сліпитимуть очей хмарочоси, і відродяться винищені види тварин, і риби запанують у ріках, у своїй сторонці; тоді ягнята мирно пастимуться поруч із левами, тоді безжурно висвистуватимуть довжелезні змії з геометричними орнаментами на хвостах, а в прозорих, як блакитні сльози єдинорогів та феніксів, небесах кружлятимуть орли, милуючись гірськими верховинами, нікому не завдаючи шкоди. А поміж ними — я!

Але тремко озивається сигнал на мобільному, і Марія ставить глиняну чашку з недопитим чаєм на журнальний столик, допитливо дивиться в дзеркало, і, відкинувши все ще вологе пасмо з очей, одним поглядом прочитує нове повідомлення. Проте це не відповідь; це я їй написав до крихітної дівочої спальні, де на підвіконні юрмляться кактуси, а на журнальному столику споглядають Марію китайські чашки з червоної глини, по вінця повні присмерковою тишею.

Я надіслав їй два слова. Вона повторює їх пошепки, а потім негайно телефонує мені. Я не відповідаю. Сиджу, машинально розминаючи сигарету, намагаюся втриматися від спокуси, природно, не втримуюсь, знову запалюю, Марія дивиться на мене з дисплея, посміхається, але щό я їй скажу, я сам довідався про це кілька хвилин тому, і в мене вже повна попільничка недопалків. Сьома вечора, ми всі пречудово розуміли, що цього разу він не видряпається. Ти посміхаєшся, грає мелодія, яку я спеціально поставив на твій номер, щоби знати, що то ти телефонуєш, це єдина пісня, яку ти не хочеш співати, мелодія, яку ми до болю під нігтями любили двадцять років тому, коли тебе ще й на світі не було. Це він її склав тоді, прийшов до мене серед ночі, каже: «Давай гітару, я тобі покажу зараз таке, від чого будуть гинути дівчата». Я, звичайно, не повірив, страшенно розгнівався, ти ж знаєш, мене небезпечно будити невчасно, ми наступного дня мали їхати з концертом до Коломиї, чи, може, до Надвірної, я вже забув, але коли він це заспівав, у мене від першого ж акорду похоллоло серце, я вже з першого акорду зрозумів, що він не помиляється, що це та пісня, задля створення якої він узагалі народився, і що ось тепер він виконав призначення, тепер йому нема чого робити тут. «Як же він житиме далі?» — подумав я, а він співав спокійно, як падає сніг, а в мене сльози котилися з очей, і я не соромився, тому що був першим, єдиним у нічному світі нашої юності, хто вперше чув цю несамовиту пісню, розтиражовану згодом у сотнях тисяч копій, заспівану до того, що її всі почали вважати народною, її сприймали так, наче вона існувала завжди, як завжди існували літні дощі, білі троянди, місячні ночі.

Просто не віриться, що за двадцять літ цю пісню *так* забули. І ми пішли з ним до таксистів, бо в ті часи купити горілку серед ночі можна було тільки нелегально, у них, і ми накупили горілки, болгарського перцю, угорського шпику, повернулися до мене і влаштували собі таке свято, після якого вже ніхто не поїхав ні до Коломиї, ні, тим більше, до Надвірної, тільки мої сусіди з усіх одразу поверхів перестали вітатися на півроку.

Телефон мовчить, я намагаюсь уявити, що ти робиш. Твої чорні коси течуть зливою аж сюди, чи то злива пахне твоїми косами, легкі, як тінь акації, пахощі, далека смарагдова зоря над вечірніми соснами, де кажани зигзагами креслять післягрозове сине повітря. Западає тиша, розверзаються оксамитні безодні, останні хмари зникають на заході з малиною стьождою, і починають виразнішати обриси знайомих сузір'їв, прямовисно спадаючи на ледь помітні в темряві кущі білих троянд, обсіпані нерухомими діамантами. Вічне падіння вгору, вічне наближення того, що віддаляється. Ти запалила свічку і поставила її на підвіконні, хтозна-звідки довідуюсь я, треба й собі так зробити, як тоді, у квітні, коли помер Іван Павло II і прибула бозна-чия SMS: «Запали свічку на вікні за померлого Папу. Перешли це 5 особам, не розірви ланцюга. Нехай кожний знає, що найкраща людина відходить з почестями». Бута не стало, Бута, який за все життя не вивчив жодної ноти, але вмів грати так, як падає дощ. «На хріна мені ті ноти? — він і досі здивовано дивиться на мене. — Люди не вміли писати й читати, але це не заважало їм вільно висловлювати думки, освідчуватися в коханні або голосити за померлими. Ти можеш уявити дівчину, яка побивається за коханим, тримаючи перед носом розлінований аркушик паперу? Щоб не збитися з темпу, щоб у належному місці взяти «соль» на октаву вище, інакше ніхто не повірить, що в неї справжнє горе! Так от, ми всі такі дівчата, що голосять за своїм Коханим. А решта просто заробляє, імітуючи нас. Пишуть ноти. Пишуть слова. Потім дивляться на них і співають. Я цього терпіти не можу.»

Долілиць на підлозі, плечі здригаються. Вона вимкнула все, що може світити й озиватися, тонесенька воскова свічка тане, так само здригаючись перед своїм віддзеркаленням у темній шибі. Якби ще можна було вимкнути автомобільні сигнали знадвору і самовдоволенний регіт дебіла поверхом вище. Якби можна було розтанути від сліз услід за свічкою. Дивлячись на рубіновий вогник сигарети, я пригадую, як Бут уперше привів тебе до студії, сполохане довгоноге диво: «Йй шістнадцять, — мовив він, — і її звати Марія, запам'ятайте: не Маша, і не Маруся, і не Марійка. Вона співає так, що в людей відбирає мову. Зараз це з вами і станеться». — «Чому ми раніше не помічали, що Бут — педофіл?» — спантеличено прошепотів до мене Тузік і сів за пульт, а коли ти доспівала нашу «Магію білу», він так і залишився сидіти з роззявленим ротом, забувши вимкнути мікрофон, що старанно записував одностайне мовчання. «Де ти її взяв?» — видихнув я тоді. «Дівчинці крихітній холодно самій, — стенив плечима Бут, — з вулиці дівчинку ми взяли домів.» Уже пізніше ми довідалися, що твої батьки років п'ять тому поїхали на заробітки до Португалії і пропали там безвісти. Тебе виховувала бабуся. Час від часу ти виходила співати в підземному переході, докладаючи нажебрані гроші до мізерної бабусиної пенсії. Бут ішов по пиво, почув, як ти співаєш одну з його пісень, і втратив мову. Він повернувся без пива, але з тобою. Звідтоді нам довелося забути деякі слова, відмовитися від найулюбленіших жартів, студія більше не смерділа тютюном, а заробляти ми почали втричі більше, бо піпл пер на тебе, як дурний. Коли тебе не було на репетиції, Тузік намагався відновити колишні права і вольності: «А відгадайте-но слово з трьох літер, середня "у"!». Раніше всі хором відповідали, що то чоловічий член російською мовою, а Тузік заперечно крутив головою і, повчально піднявши вказівного пальця, оголошував: «Фе, панове, до чого ж ви розпусні! Анітрохи не вгадали. Це — БУТ!», а ми котилися зо сміху, штурхаючись ліктями, показуючи на вождя, який у відповідь демонстрував Тузіку "fuck you". Тепер ми щонайбільше кисло посміхалися, нутром відчуваючи, що в студії оселився новий

дух, сірооке астральне тіло, марійний двійник, образити якого матом було би тупо й недоречно. «Перетворили студію на церкву», – розгублено констатував Тузік, дивлячись на Бута, а той зосереджено слухав записані файли.

2

Літо минає швидко, як метка зелена електричка або документальний фільм; залишається металевий зойк сліпучо-синьої колії, колючий шерхіт гравію біля вібруючих шпал, нікому не цікавий чорно-білий титр на скошеному полі екрана, де хутко з'являється жовтогаряча реклама нової осені. Після Бутової смерті Марія ще докладніше почала нагадувати юну черницю, втомлену ретельним дотриманням канонічних годин і мерехтінням смородинок ружанця, коли «Богородице Діво» і «Отче наш» сотаються крізь тендітні персти, мов загуслі, відчутні на дотик хвилини нескінченного раювання. Ніжна блакить під очима і дві тонкі, ніби павутинка, зморшки біля вуст робили її схожою на власне ім'я, а лагідні, ледь хрипкуваті обертони, що з'явилися у голосі, додавали пісням відчайдушної, несьогосвітньої відстороненості, впереміш із вдячною готовністю до долі. Якось вона знепритомніла на сцені, і ми винесли її на повітря, і вона була легкою, як сіно. Коли я запропонував перервати й без того нечисленні концерти, відпочити десь у горах, вона тихо сказала «ні». Ми збирали гроші на останній альбом, присвячений пам'яті Бута. Ця ідея спонтанно виникла на дев'ятинах: зібрати найкраще з того, що ми грали протягом чверті століття, аранжувати по-новому, видати альбом і розійтись. Врешті нам усім, за винятком Марії, було вже під або за сорок, старі коні, казав Тузік, пора на шкуродерню, а це був нормальний класичний хід, так само зробили "The Doors" після смерті Джима Моррісона і безліч інших музикантів, що поважали себе. Марія слухала мовчки. Вона взагалі говорила мало, очевидно, побоюючись лінгвістичних фокусів свого

російськомовного виховання: одуда вона називала «одУд», фіранку – фІранкою, даючи привід для нестримних Тузікових веселощів: «Маріє, я забув, як буде по-укрАїнському "love". Кóхання? Чи траха́ння?». Вона знала, що в нас давно вже нема нових пісень, що Стук дедалі частіше запиває, а в гітариста Воци проблеми з аплікатурою – через остеохондроз, а наша апаратура застаріла років так на десять, а звукорежисеру Тузіку треба чимось платити аліменти, інакше його зацуркують до цюпи і, як він сам детально пояснював, щовечора гратимуть у дупу без аналогового синтезатора. Без Бута ми не були чимось особливим. Марія сповна відчула всі наші проблеми на собі: то Воца застряг на септакорді, то мене дзизнув струмом по губах мікрофон, то в Тузіка півпульта вмерло посеред концерту. Найживотрепетнішим питанням залишався, звичайно, Стук, особливо ж після злополучних гастролей у Миколаєві, коли йому явилася сама Міла Йовович і ненав'язливо запропонувала взяти шлюб в англіканській церкві.

По суті, нам залишалися тільки весілля, де батьки наречених щось чули про колишню славу «Острова Лесбос», та поодинокі халтурки в районних центрах, де навіть ця підстаркувата, із записинами музика сприймалася як занадто авангардова й елітарна, тому всі просили «Смереку» або «Ой, мамо, шикидим». Натомість у більших містах нам світили лічені фан-клуби шанувальників старого арт-року, палкі та поблажливі до кумирів двадцятирічної давнини наші ровесники й ровесниці, так само погризені життям; для них ми були нічим не гірші за "King Krimson", і це толерантне всепрощення вбивало найбільше, призводячи часом до диких сварок і самосудів, коли навіть присутність Марії не перешкоджала Тузіку, і він наполегливо радив Стукові частіше засовувати свої палички самі знаєте куди, а мені – зменшити кількість струн на бас-гітарі до однієї з половиною, бо в цих чотирьох я плутаюся думками, наче юний онаніст перед фоткою голої Дженіфер Лопез. Словом, було весело, аж занадто, до того ж без Бута нам катастрофічно бракувало клавішника: тимчасові найманці лажали, як могли, знаходились запаморочливо далеко від нашого

автентичного стилю, хотіли за це багато грошей і, відповідно... та хіба все розкажеш? Просто «Острів Лесбос» пережив себе, а смерть Бута прискорила повне усвідомлення і визнання цього умовно істинного факту. Ми все ще трималися лише завдяки інтересу публіки до Марії. Що буде по тому, коли ми запишемо останній альбом і розійдемось, ніхто з нас не думав, — принаймні вголос, — солідарно дотримуючись суворого племінного табу.

Вечорами я обкладався різноформатними коробками, на основі яких можна б написати історію звукозапису від допотопних стрічкових бобін до mp3, переслуховуючи награне «Островом Лесбосом» протягом навіженої чверті століття. Живі записи чергувалися зі студійними, від носія до носія покращувалась якість, часом зринали забраковані версії і пісні, які тепер, надвечір, у вересні, не здавались аж такими безнадійними, тим більше на тлі сьогоднішніх успіхів. Стук тоді валив не гірше за новоспеченого шамана, Воца вибухав карколомними сольними імпровізаціями, а ми з півноти розуміли подальший хід його думок, мій голос саяв чисто й піднесено, немов квітневе небо над Атлантидою, а ще вище ширяв незрівнянний Бут, купаючись у місячному промінні нереально гарних розспівів, побудованих на відтинках з хоралів Баха, і голос його тепер здавався чужим, бо надто юним, надто ангельським. Усе це було відважним і викличним, переповненим магичною енергетикою і якимсь усміхненим, безтурботним знанням, що ми безсмертні й найкращі. Окремих композицій я, виявляється, взагалі не пам'ятав. Коли ми це грали? В якому місті так скаженіла публіка? Або хто писав оці тексти? Тексти писав здебільшого Бут, іноді я, але цих, намертво забутих, ми не могли написати, вони одгонили літературною студією і правильністю, якого Брамса ми взяли їх співати, з бодуна, чи як, хто мені тепер це пояснить? Стоп, стоп, стоп, але ж я знаю! Ніна, вона щойно видала першу збірку віршів, а Бут бігав за нею, мов цуцик, падав на спинку, мов лапками, збирався одружуватись, вона ж паками приносила отакі мармулядові шедеври, аж доки не вступила до партії, а партія тоді

була одна на всіх, і це приморозило прекрасні Бутів пориви. А згодом виявилось, що та Ніна — ми її звали Міна — стукала в КГБ на своїх однокурсників з університету, звідтоді я про неї нічого не чув, мабуть, завідує тепер якимсь ЖЕКом. Нічого не вдієш, тоді це перло з нас, ми могли би складати рок-опери на тексти з енциклопедії, і виходило би незле, а дівоча краса — вбивча сила, коли тобі двадцять, а вона бігала така струнка і зграбна, типова тобі комсомолочка з плаката, взірцевий екземпляр... А, о! Оце я добре пам'ятаю, це всі пам'ятають: у Харкові місцеві фани добряче підпоїли Бута, тепер він лізе на сцену, повалив стійку з мікрофоном, довго піднімає, щось йому не вдається, в залі сміх, обурений Тузік гукає нерозбірливі поради, нарешті починається полум'яне звернення до народу: «Вимишановні п'яні і п'янове! Чуваки! Зара Уоца буде грав, а я буде співав. То є мої колеги, з Лесбоса, але вони не той... ви не подумайте, між нами — нічо тако нема! Бо ми не греки! А в Харкові — золоті люде! Ой, лишенько... А мені казали — тутечки одні кацапи... Стук, не псіхуй, я вже закінчую... тобто, починаю. One, two, three... Стоп, стоп, стоп! Я ще хотів сказати, бо тоді забуду: яке славне місто! які тут класні пацани! хай живе Харків! Поїхали». Все одно добре співає, тільки з артикуляцією в нас невеличкі труднощі. Так, а тут ми пропускаємо куплет... ну, з ким не буває. А тут ми взагалі забуваємо слова власної пісні, це значно гірше, у нас легка паніка й мандраж, ми помітно тверезішаємо, але не до кінця; публіка підказує слова, Бут перепитує: «Шо-шо? Та це я знаю, а далі шо там було?» — захоплений свист, ми їх таки завели, зала співає: «А люди можуть бути зовсім не такі!» — ти ба, в Харкові тоді знали українську мову, куди тільки та радянська влада дивилася...

Загалом назбирувалося близько півсотні повністю придатних речей, десяток з них у докорінно переробленому вигляді мав усі шанси знову стати шлягерами. Половину Марія вже співала, решту вивчить, за зиму їх обкатаємо, а на роковини зробимо прощальний концерт і презентацію останнього альбому. Чому вона не хоче співати «Магдалину»? Роковини, гарне слово, до речі, трохи по-сербському

Кінець безкоштовного
уривку. Щоби читати далі,
придбайте, будь ласка,
повну версію книги.